

It is established that in Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko the discipline "Ground floor training" is elective and is included in the content of training of future choreography specialists in specialty 024 Choreography of the first (bachelor's) level of higher education. It is stated that the lessons in ground floor training are characterized by three parts, including preparatory, basic and final, the content of which is of particular value in the development of physical qualities of future choreographers.

Conducted in two stages (ascertaining and molding) pedagogical experiment proved the effectiveness of the proposed discipline "Ground floor training", in particular its content for the development of physical qualities of future choreographers. The results of the molding experiment showed a positive dynamics in the development of physical qualities (inversion, strength, speed, flexibility, ballet step, balloon) of future choreographers by means of ground floor training.

Key words: *training, ground floor, ground floor training, choreography, future choreography specialists, physical qualities, development, physical qualities of future choreography specialists.*

УДК 378.018.8:630*2-051]:005.336.2

Василь Хрик

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID 0000-0003-1912-3476

DOI 10.24139/2312-5993/2021.06/371-380

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглянуто педагогічні аспекти формування дослідницької компетентності в майбутніх фахівців лісового господарства. Розкрито значення компетентнісного підходу у вищій освіті, переваги над іншими підходами, обґрунтування важливості формування дослідницької компетентності в майбутніх фахівців лісового господарства. Виявлено протиріччя між нинішнім процесом формування дослідницької компетентності в майбутніх фахівців лісового господарства і вимогами, що ставляться до сучасного освітнього процесу. Доведено, що розгляд цього питання з погляду компетентнісного підходу може вирішити виявлені протиріччя. Запропоновано впроваджувати дослідницьку діяльність у процес підготовки майбутніх фахівців лісового господарства.

Ключові слова: *компетентність, компетентнісний підхід, вища освіта, дослідницька компетентність, дослідницька діяльність, підготовка, фахівці лісового господарства, професійна діяльність.*

Постановка проблеми. В умовах формування в сучасному суспільстві нових соціально-економічних відносин необхідно розглядати ЗВО як виконавця соціального замовлення на підготовку адекватних сучасним технологіям і вимогам соціальної мобільності кадрів для галузей промисловості і сфери послуг, для забезпечення відтворення й розвитку інноваційного потенціалу в економіці.

Глибокі структурні зміни, що відбуваються в сучасному світі, потребують розвитку нових підходів до здійснення професійної підготовки фахівців. Це зумовлює постійну модернізацію системи вищої освіти,

головною метою якої є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, який вільно володіє професійними навичками та орієнтованого в суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної праці за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності, задоволення потреб людини в отриманні відповідної освіти. У зв'язку з цим в освіті значна увага приділяється реалізації компетентнісного підходу, орієнтованого на формування професійних компетентностей.

Підготовка майбутнього фахівців лісового господарства на теренах України розпочалася порівняно недавно. У процесі професійної підготовки фахівці вивчають понад 50 гуманітарних, соціально-економічних та природничо-наукових, фахових (професійно-орієнтованих) та практично спрямованих дисциплін. Максимально визначена кількість академічних годин для набуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр лісового господарства, складає 7200 годин, або 240 кредитів згідно стандартів кредитно-модульної рейтингової системи.

Згідно стандарту вищої освіти України 205 «Лісове господарство» освітнього ступеня бакалавр, що випускник повинен мати здатність до підготовки та проведення соціологічних і соціально-педагогічних досліджень. Виходячи з цієї здатності він повинен використовувати теоретичні знання філософії, лідерства із застосуванням теорії математичної статистики, уміти розробляти програми екологічних та лісівничих досліджень та здійснювати їх практичну реалізацію такими лісівничо-таксаційними методами, як: вибіркове опитування, аналіз документів, спостереження і експеримент (*Стандарт вищої освіти України*).

В освітньо-кваліфікаційній характеристиці зазначено, що бакалавр лісового господарства за умов набуття відповідного досвіду може адаптуватися до такого напряму суміжної професійної діяльності, як дослідницька.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемам підготовки майбутніх фахівців лісового господарства, зокрема формуванню в них дослідницької компетентності присвячено роботи науковців (С. Амеліна, І. Вдовенко, С. Виговська, О. Голікова, О. Гриджук, Б. Кіндюк, І. Коляджин, Л. Макодзей, Н. Стрижак, М. Ткач, П. Третяк, І. Фурсенко, А. Юрченко, О. Якименко). Науковці зазначають, що для успішного формування вмінь дослідника в майбутніх бакалаврів лісового господарства впродовж навчання

пропоновано застосовувати компетентнісний підхід, який відповідає потребам суспільства та вимогам Болонської декларації щодо підготовки фахівців різних галузей знань.

Метою дослідження є аналіз професійної підготовки щодо формування у фахівців спеціальності 205 «Лісове господарство» дослідницької компетентності.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури для розкриття значення компетентнісного підходу в вищій освіті, його переваг над іншими підходами, обґрунтування важливості формування дослідницької компетентності в майбутніх фахівців лісового господарства.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід передбачає, що випускник має володіти певними компетентностями. Зокрема, у словниках «компетентність» (лат. *competentia* – узгодженість, поєднання) розглядається як коло питань, у яких певна людина володіє досвідом, або добре обізнана: 1) коло повноважень (прав і обов'язків) будь-якої організації, закладу чи посадової особи; коло питань, у яких дана особа має певні знання, досвід (Кудрицький 1988, с. 112); 2) коло питань, у яких хтось добре обізнаний (Ожегов, 1988, с. 234).

Водночас, науковці по-різному розуміють зміст поняття «компетентність». Так, Ю. Ємельянова переконана, що це – «рівень навченості соціальним та індивідуальним формам активності, яка дозволяє індивіду в межах своїх здібностей і статусу успішно функціонувати в суспільстві» (Ємельянова, 1987, с. 81-87).

Згідно з визначенням Г. Селевко, компетентність – це «...результат, який виявляється в підготовленості випускника, у реальному володінні ним методами й засобами діяльності, у можливостях справлятися з поставленими завданнями; форма поєднання знань, умінь і навичок, яка дозволяє ставити і досягати мети в перетворенні навколишнього середовища» (Селевко, 2004, с. 11, 138-143). Подібні думки знаходимо в інших дослідників: «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які ставляться відносно певного кола предметів і процесів, і які необхідні, щоб якісно та продуктивно діяти...», «...готовність учня використовувати засвоєні знання, уміння й навички, а також способи діяльності для вирішення практичних і теоретичних завдань» (Хуторський, 2003, с. 13, 61); «...загальна здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях і нахилах, які набуті під час навчання» (Шишов, 1999, с. 14, 30); «професійно-статусна можливість

здійснення людиною державних, соціальних і особистісних повноважень у професійній діяльності» (Горб, 2004, с. 3, 23).

Дослідники, переважно, визнають, що поняття «компетентність» з'явилося у вітчизняному педагогічному лексиконі не в результаті саморозвитку, а запозичене із зарубіжної педагогічної літератури.

Звернемося до міжнародного досвіду визначення професійної компетентності. Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнень та освіти тлумачить компетентність як «спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність» (Овчарук, 2003, с. 6, 20). Подібні думки висловлює в своєму дослідженні автор компетентнісного підходу в англійській освіті Дж. Равен. Учений пов'язує зміст професійної компетентності зі специфічною здатністю людини ефективно виконувати конкретну діяльність у певній предметній галузі (вузькоспеціальні знання; предметні навички; способи мислення; відповідальність за свої дії) (Равен, 1999).

У державних стандартах європейської професійної освіти компетентність охоплює: 1) задані навички (можливість виконувати певні індивідуальні завдання); 2) використання знань та вмінь на робочому місці на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної роботи; 3) здатність відповідально виконувати обов'язки і досягати запланованих результатів; 4) здатність знаходити вирішення в нестандартних ситуаціях; 5) здатність застосовувати знання і вміння в нових умовах виробничої діяльності (Гончаренко та ін., с. 4, 96).

Варто додати, що в дослідженнях З. Бездухова, В. Манька, Т. Орді, М. Сирятова, А. Тубельського, М. Холстед, С. Шишова компетентність тим чи іншим чином пов'язується з уміннями в дослідницькій діяльності.

На сьогодні розвинута дослідницька компетентність розглядається не як вузькоспеціальна особистісна особливість, що вимагається з невеликої професійної групи науковців, а як невід'ємна характеристика особистості, що входить у структуру уявлень про професіоналізм та компетентність у будь-якій сфері культури. І навіть ширше – як стиль життя сучасної людини (Овчарук, 2003, с. 6, 13).

У сучасних умовах інтерес психологів і педагогів до проблем дослідницької компетентності зростає. Проводяться спеціальні фундаментальні дослідження загальних основ психології дослідницької діяльності (А. Подд'яков), розробляється проблематика діагностики та розвитку дослідницьких здібностей (А. Савенков). Особливо інтенсивно здійснюються дослідження в галузі педагогічної психології та педагогіки,

де дослідницька компетентність розглядається як один із ефективних інструментів, що дозволяє трансформувати процес розвитку особистості в процес саморозвитку (Т. Єгорова, М. Кларін, А. Леонтович, А. Обухів, А. Подд'яков, А. Савенков), а натомість зі спеціальності лісове господарство такі дослідження відсутні.

Оскільки в житті сучасної людини роль і значення дослідницької компетентності зростає, повинна збільшуватися і частка дослідницьких методів навчання у вищій освіті. Один із аспектів, що вказує на це, – поява і активне використання в сучасній педагогіці спеціальних термінів – «дослідницьке навчання», «дослідницький принцип», «дослідницький метод» та ін. Водночас інтерес до них посилюється, що досить чітко проявляється у вітчизняній теорії навчання і сучасній освітній практиці.

Внесення елементів дослідження в навчання сприяє формуванню у здобувачів активності, ініціативності, допитливості і розвиває їх мислення, заохочує потребу в самостійних пошуках і «відкриттях», задовольняє їх «дослідницький рефлекс». А отже, сучасній освіті необхідне вже не просте фрагментарне включення методів дослідницького навчання в освітню практику, а цілеспрямована робота з формування дослідницької компетентності та розвитку способів дослідницької діяльності.

Розглядаючи дослідницьку діяльність у контексті вдосконалення вищої освіти, О. Соколова підкреслює, що в даний час дослідницький та особистісний підходи є головними напрямками вдосконалення вищої освіти. Під їх впливом навчання у ЗВО набуває нових ознак:

- стає процесом, що розвиває особистість фахівця, побудованим на творчій активності здобувача;
- набуває прогностичної спрямованості, націленості в майбутнє;
- стає дослідницьким процесом по своїй суті, формує наукове мислення здобувачів;
- передбачає творчий характер спільної діяльності викладача і здобувачів;
- орієнтує майбутнього фахівця на дослідження себе, своїх можливостей і здібностей;
- вимагає науково-методичного забезпечення (Попов, 2008, с. 9).

Названі характеристики знаходять своє відображення у змінах соціальних, моральних норм і відносин у суспільстві, духовно-моральному та ідеологічному світогляді людей, їх національно-культурній, громадянській та економічній свідомості. Вони зачіпають, у першу чергу, інститут освіти, що є однією з наукомістких сфер духовного відтворення. Як

зазначають А. Асмолов, Т. Ягодін, освіта відповідає своєму істинному призначенню тільки тоді, коли вона створює умови для розвитку особистостей, здатних звільнитися від впливів функціональної заданості. Усвідомлення цієї парадигми вимагає переосмислення основних принципів організації освітнього процесу, подолання стереотипів традиційної педагогічної свідомості (Асмолов та Ягодин, 1992, с. 1, 6-13).

Аналізуючи дослідницьку спрямованість вищої освіти, слід, безумовно, урахувати специфіку підготовки майбутніх фахівців лісового господарства в контексті змін і змісту соціально-педагогічної діяльності.

Незважаючи на активний інтерес науковців до проблеми формування дослідницької компетентності, у теорії і практиці лісового господарства це питання залишається недостатньо вивченим. Можна констатувати, що в нинішній час при різноманітті підходів відсутнє єдине розуміння сутності дослідницької компетентності, процесу її формування.

Однак, узагальнення різних підходів дозволяє подати дослідницьку компетентність як особливу форму отриманих знань, умінь, освіченості в цілому, які призводять до особистісної самореалізації, унаслідок чого професійний ріст стає високо мотивованим, що дозволяє в максимально реалізувати особистісний потенціал, усвідомити значимість своєї діяльності для себе й оточуючих.

Однією з головних цілей формування дослідницької компетентності є набуття здобувачами функціональних навичок наукового дослідження як універсального способу освоєння дійсності, розвитку здатності до дослідницького типу мислення, активізації особистісної позиції здобувача в освітньому процесі на основі засвоєння суб'єктивно нових самостійно набутих знань, які є новими й особистісно значимими для конкретної людини.

Аналіз робіт А. Леонтовича, А. Обухова, Н. Подд'якова, А. Савенкова дозволяє сформулювати основні психолого-педагогічні вимоги до дослідницької компетентності майбутніх фахівців лісового господарства:

– відповідність нормам наукового дослідження – саме в науці сформувалися норми організації та здійснення дослідження як свідомої культурної діяльності; тільки за умови дотримання цієї вимоги можна вести мову про передачу культури дослідження;

– спрямованість на розвиток особистості здобувачів; природний для науки процес отримання в ході досліджень об'єктивно нового знання не може бути пріоритетним; дослідницькі завдання та методики неодмінно мають бути адаптовані до рівня підготовки здобувачів;

– націленість на розвиток дослідницької позиції – вироблення власного ставлення до об'єкта дослідження й одержаних результатів, що дозволяє здобувачу стати суб'єктом власної навчально-пізнавальної діяльності.

Дослідницька компетентність в освітньому процесі не може розвиватися без створення спеціальних умов. Вона може бути зведена або до індивідуальних репродуктивних навчальних форм (занотовування, написання доповідей), або стати власне науковою, спрямованою на отримання об'єктивно нового знання, а тому є об'ємною і вузькоспеціалізованою.

Таким чином, з одного боку, дослідницька діяльність є актом навчання, з іншого боку, у дослідницькій діяльності активізуються функції, що мають вихід на особистісний розвиток здобувачів.

Основна особливість дослідницької компетентності, на відміну від багатьох інших професійних компетентностей, полягає в тому, що під час її реалізації не тільки формується система знань, розвиваються розумові операції, навички цілеспрямованості, планування, рефлексії, але й здійснюється набуття здобувачами норм, цінностей і традицій дослідницької діяльності як частини культури сучасної цивілізації.

Дослідницька діяльність здобувача в освітньому просторі ЗВО здійснюється за такими напрямками:

– задає спосіб набуття здобувачами культурної ідентичності в соціальному і професійному просторі (сприйняття норм, входження в традиції, набуття ідеалів і авторитетів в галузі дослідницької діяльності, становлення суб'єктом культурної інтелектуальної спільноти);

– характеризується великим спектром можливих траєкторій професійного розвитку та є ефективним засобом цього розвитку;

– виступає як засіб індивідуалізації освіти, набуття особистісного сенсу і способу життя здобувачів, набуття цінностей і смислів дослідження, становлення суб'єктної позиції в процесі життєдіяльності.

Аналіз літератури дозволяє виявити й охарактеризувати також і функції дослідницької компетентності здобувачів:

– особистісно-розвивальну (розвиток пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, освоєння способів інтелектуального саморозвитку та самовдосконалення майбутніх фахівців у освітньому процесі ЗВО);

– науково-методологічну (формування цілісного уявлення про сучасну наукову картину світу і техносферу; оволодіння сучасними методами наукового пізнання; формування наукового стилю мислення);

– культурологічну (входження в світ культури через культуру і традиції наукового співтовариства; долучення до культури наукових шкіл, до культури дослідницької діяльності; залучення в широкий соціокультурний контекст розвитку сучасної науки і техніки);

– ціннісно-орієнтаційну (здатність усвідомлювати цінність власної дослідницької діяльності як умови реалізації особистісного сенсу в навчанні, засіб подолання відчуження особистості від освіти; самореалізації у професійній діяльності) (Гончаренко, 2010).

Таким чином, стає очевидною необхідність компетентнісного підходу в напрямі формування дослідницької компетентності в майбутніх фахівців лісового господарства для її реалізації в навчальній та професійній діяльності.

Висновки. У результаті аналізу наукових джерел нами виявлено деякі протиріччя між нинішнім процесом формування дослідницької компетентності в майбутніх фахівців лісового господарства і вимогами, що ставляться до сучасного освітнього процесу. Розгляд цього питання з погляду компетентнісного підходу, на нашу думку, може вирішити виявлені протиріччя. Для цього нами запропоновано впроваджувати дослідницьку діяльність у процес підготовки майбутніх фахівців лісового господарства.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в діагностиці сформованості дослідницької компетентності в майбутніх фахівців лісового господарства.

ЛІТЕРАТУРА

- Асмолов, А. Г., Ягодин, Т. А. (1992). Образование как расширение возможностей развития личности (от диагностики отбора к диагностике развития). *Вопросы психологии*, 1, 6-13 (Asmolov, A. G., Yagodin, T. A. (1992). Education as an expansion of personality development opportunities (from selection diagnostics to development diagnostics). *Questions of psychology*, 1, 6-13).
- Гончаренко, О. В. (2010). Педагогічне забезпечення формування дослідницької компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки у ВУЗі (дис. ... канд. пед. наук) (Honcharenko, O. V. (2010). *Pedagogical support for the formation of research competence of future managers in the process of professional training at the university* (DSc thesis).
- Горб, В. Г. (2004). Основная образовательная программа вуза: проблемы и решения. *Стандартный мониторинг в образовании*, 2, 22-31 (Horb, V. H. (2004). The main educational program of the university: problems and solutions. *Standards and monitoring in education*, 2, 22-31).

- Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика* (2002). Хмельницький (State standards of vocational education: theory and methodology (2002). Khmelnytsky).
- Емельянова, Ю. Н. (1987). Обучение общению в учебно-тренировочной группе. *Психологический журнал*, 8.2, 81-87 (Emelianova, Yu. N. (1987). Learning to communicate in a training group. *Psychological Journal*, 8.2, 81-87).
- Овчарук, О. (2003). Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні*, 13-41 (Ovcharuk, O. (2003). Competences as a key to updating the content of education. *Education reform strategy in Ukraine*, 13-41).
- Ожегов, С. И. (1988). *Словарь русского языка* (Ozhegov, S. I. (1988). *Dictionary of the Russian language*).
- Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня освіти ступеня вищої освіти – бакалавр галузі знань – 20 Аграрні науки та продовольство спеціальності – 205 Лісове господарство* (2018). Київ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/205-lisove-gospodarstvo-bakalavr.pdf>. (Standard of higher education of Ukraine of the first (bachelor's) level of education of the degree of higher education – bachelor of knowledge – 20 Agricultural sciences and food specialty – 205 Forestry (2018). Kyiv. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/205-lisove-gospodarstvo-bakalavr.pdf>).
- Попов, Н. (2008). Фундаментализация подготовки специалистов в условиях университетского образования. *Высшее образование в России*, 9, 32-33 (Popov, N. (2008). Fundamentalization of training in the conditions of university education. *Higher education in Russia*, 9, 32-33).
- Равен, Дж. (1999). *Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы* (Raven, J. (1999). *Pedagogical testing: problems, misconceptions, prospects*).
- Селевко, Г. (2004). Компетентности и их классификация *Народное образование*, 4, 138-143 (Selevko, H. (2004). Competences and their classification. *Public education*, 4, 138-143).
- Украинский Советский Энциклопедический Словарь* (1988). Киев (Ukrainian Soviet Encyclopedic Dictionary (1988). Kyiv).
- Хуторский, А. В. (2003). Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*, 2, 58-64 (Khutorskiy, A. V. (2003). Key competencies as a component of the personality-oriented paradigm of education. *Public education*, 2, 58-64).
- Шишов, С. Е. (1999). Понятие компетенции в контексте качества образования. *Стандартный мониторинг в образовании*, 2, 30-34 (Shyshov, S. E. (1999). The concept of competence in the context of the quality of education. *Standards and monitoring in education*, 2, 30-34).

РЕЗЮМЕ

Хрик Василий. Педагогические аспекты формирования исследовательской компетентности у будущих специалистов лесного хозяйства.

В статье рассмотрены педагогические аспекты формирования исследовательской компетентности у будущих специалистов лесного хозяйства. Раскрыто значение компетентностного подхода в высшем образовании, превосходства над другими подходами, обоснование важности формирования исследовательской компетентности у будущих специалистов лесного хозяйства.

Выявлено противоречие между нынешним процессом формирования исследовательской компетентности у будущих специалистов лесного хозяйства и требованиями, предъявляемыми к современному образовательному процессу. Доказано, что рассмотрение этого вопроса с точки зрения компетентностного подхода может решить выявленные противоречия. Предложено внедрять исследовательскую деятельность в процесс подготовки будущих специалистов лесного хозяйства.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, высшее образование, исследовательская компетентность, исследовательская деятельность, подготовка, специалисты лесного хозяйства, профессиональная деятельность.

SUMMARY

Khryk Vasyl. Pedagogical aspects of research competence formation in future forestry specialists.

The article considers the pedagogical aspects of the formation of research competence in future forestry specialists. The importance of the competence approach in higher education, the advantages over other approaches based on domestic and foreign research are revealed. The importance of formation of research competence in future forestry specialists is substantiated. Research competence is defined as a special form of acquired knowledge, skills, education in general, which lead to personal self-realization, as a result of which professional growth becomes highly motivated, which allows to realize personal potential, the importance of one's activities for oneself and others.

It is proved that in the life of a modern man the role and importance of research competence is growing, and therefore the share of the function of research competence of applicants should increase. The significance of the appearance and active use in modern pedagogy of special terms – “research training”, “research principle”, “research method” and others is revealed. It is established that introduction of elements of research in education promotes formation of students' activity, initiative, curiosity and develops their thinking, encourages the need for independent research and "discovery", satisfies their “research reflex”. It is proved that modern education needs not a simple fragmentary inclusion of research teaching methods in educational practice, but purposeful work on the formation of research competence and development of research methods. The contradictions between the current process of formation of research competence in future forestry specialists and the requirements related to the modern educational process are revealed. It is proved that consideration of this issue from the point of view of the competence approach can solve the revealed contradictions. It is proposed to introduce research activities in the process of future forestry specialists' training.

Key words: competence, competence approach, higher education, research competence, research activity, training, forestry specialists, professional activity.